

giausia literatūros autorė perskaitė rusų, baltarusių, daug mažiau ukrainiečių kalbomis, vos kelios nurodytos pozicijos lenkų kalba, po vieną lietuvių (tai šaltinis – Laimos Burkšaitienės parengtos *Aukštaičių dainos*) ir vokiečių kalba. Pasinaudota ir Jadvygos Čiurlionytės knyga apie lietuvių liaudies dainų melodiką, išleista rusų kalba, taip pat Rimanto Sliužinsko rusų kalba parašytas pora darbų (ne apie rugiapjūtės dainas). Akivaizdu, kad dėmesio mūsų dainų paveldui parodyta mažokai. Tikrai nesunkiai buvo galima gretinti daugiau pavyzdžių, nes išleistų šaltinių stoka šiuo metu negalima skųstis (deja, to nepasakysi apie tiriamuosius lietuvių rugiapjūtės dainų darbus). Vis dėlto pastebima, kad po 2000-ųjų metų išleistų tiriamųjų darbų ir šaltinių šios monografijos literatūros sąrašė ryškiai mažiau, o tai kelia tam tikrą abejonę: ar tik darbas šiek tiek neužsigulėjo, kol buvo išleistas?

Ne kartą ir ne du perskaičius knygą, darosi visiškai aišku, kad jos nepopuliarumą lėmė tiek išorinės priežastys, dėl kurių darbas tarsi pakibo tarp trijų kultūrų (iš tiesų tarp keturių – mūsų kultūrai jis yra ne mažiau svarbus) ir tapo dorai nepasiekiamas nė vienai, tiek formos netobulumas. Tačiau jei priimi žaidimo taisykles ir skaitai knygą su tokiu pat geranorišku įniršiu (žūt būt prisikasti prie rūpimų atsakymų!), kaip ji buvo parašyta, palengva, nors ir sunkiai, veriasi atrastosios tiesos, ir jos tikrai daro atradimo įspūdį. Taigi, vertinant fragmentiškos kultūros tyrimų apsupties grėsmę (žvelgiu į platesnę geografinę erdvę), G. Kutyrivos-Čubalios pastangos kelia didelę pagarbą savo kitoniškumu – visišku kelių į populiarumą ignoravimu, nepaprastai rimtai, pagarbiai ir sąžiningai naudojamu (tvirtai remiantis) ankstesnių tyrėjų įdirbiu, naujai įprasminamu „senoviniu“ knebinėjimusi prie medžiagos, ne-

lengvu, daugybės laiko, darbo ir jėgų sąnaudų reikalaujančiu kasimusi prie tiesos ji tarsi atveria savotiškas etnomuzikologijos „reabilitacijos“ galimybes. Tiktai kaip tokių tyrimų rezultatus įvesdinti į paralelinių giliųjų kultūros tyrimų lauką, kur jie suksambėtų kaip lygiavertis, gal papildantis, paaiškinantis, o gal ir kaip vedantysis balsas? Deja, tai mįslė, kuriai įminti nepakaks net devynių naktų ir devynių dienų.

Aušra Žičkienė

AR LEMTA ŽEMAIČIAMS PAKEISTI TRADICINĘ KALENDORINIŲ DAINŲ SAMPRATĄ?

Tradicinės kultūros puoselėtojus ir specialistus nudžiugino klaipeidiškių Linos Petrošienės ir Jono Bukančio neseniai išleista nedidelė knyga su kompaktine plokštele *Žemaičių kalendorinė tautosaka: Užgavėnių dainos**. Iki šiol knygos, kuri būtų skirta tik žemaičių Užgavėnių dainoms, nebūta. (Tiesą sakant, Užgavėnių dainos, palyginti su kitų kalendorinių švenčių apeigų dainomis, apskritai sulaukė mažiausiai folkloristų dėmesio. Daugiausia Užgavėnių dainų paskelbta dviejose nedidelės apimties knygelėse: Ingos Kriščiūnienės *Užgavėnės* (1992) ir „*Čiuž čiužela*“: *Užgavėnių dainos, šokiai, žaidimai* (sudarė Skirmantė Valiulytė, 1998.) Abi jos ir šiandien yra labai paklausios tarp folkloro mėgėjų.) Naujoji knyga aktuali visiems, norintiems daugiau sužinoti apie Žemaitijoje paplitusius Užgavėnių personažus, jų atliekamą repertuarą, atskirų personažų repertuaro ypatumus ir t. t. Vis dėlto knygelė nėra skirta

* *Žemaičių kalendorinė tautosaka: Užgavėnių dainos*, sud. Lina Petrošienė, Jonas Bukantis, Kaunas: KU leidykla, 2010. – 100 p. + komp. pl.

populiariajam skaitytojui – ji sudaryta prisilaikant visų mokslinių reikalavimų: pateikiamos tikslios dainų tekstų ir melodijų transkripcijos, dainų ir etnografinių pasakojimų metrikos, naudotos literatūros ir šaltinių sąrašas. Joje dalykiškai aptariami ir Užgavėnių tradicijos populiarumo Žemaitijoje, tam tikrų karnavalo personažų suvokimo, Užgavėnių dainų žanro, jų paplitimo ir kiti klausimai.

Leidinyje paskelbta 60 tautosakos kūrinii iš Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros Folkloro laboratorijos tautosakos rankraštyno ir fonotekos archyvo (kūriniai užrašyti šiaurės ir pietų žemaičių tarmių plote). Jie knygoje ir kompaktinėje plokštelėje išdėstyti grupuojant pagal tematiką, variantų grupes ir tarmes. Knygoje skelbiamų dainų pagrindinės grupės yra trys: persirengėlių „ubagų“ (jos išskirtos į dainuojamas telšiškių ir kretingiškių tarmėmis), „žydu“ (telšiškių, kretingiškių, varniškių ir raseiniškių) ir „čigonų“ (telšiškių) dainos. Prie jų prisišlieja ir kelios maldų parodijos (telšiškių), taip pat fragmentas, kuriame paminėti Užgavėnių personažai (Lašininis, Kanapis ir Gavėnas), kelios vaišių dainos. Beje, turinyje išskirtas „Vaišių dainų“ skyrelis (jam atstovauja dvi dainos: „Šeimininki šiū nameliu“ ir „Kepė kepė“) atrodo šiek tiek keistokai. Užgavėnių persirengėlių tradicijos kontekste tai nėra tikrosios vaišių dainos, paprastai dainuojamos užstalėje. Sudarant kitus knygos poskyrius, tradicinės dainų klasifikacijos (pagal LLDK – talalinių, humoristinių, didaktinių ir kt.) buvo atsisakyta, tad gal ir čia vertėjo paieškoti kokio nors kitokio skelbiamų dainų įvardijimo, pavyzdžiui, „Namų lankymo dainos“, „Įsiprašymo į namus dainos“ ar pan.

Grupuojant dainas pagal tematinį ryšį su Žemaitijoje paplitusiais persirengėlių

personažais, knygos sudarytojams reikėjo kiek detaliau aptarti „žydu“ ir „čigonų“ kaukes. Pastaruoju metu, nebesuvokiant senosios ritualinės persirengėlių paskirties ir tikrosios prasmės, šios kaukės šiuolaikinių žmonių imtos tapatinti su žydu ir romų tautinėmis mažumomis, dainų humoristiniuose tekstuose išvelgiant šių tautų pašiepimą. Nors apie tai jau ne kartą buvo diskutuota žiniasklaidoje (ir spaudoje, internete, taip pat per radiją bei televiziją), knygos sudarytojai, norėdami išvengti neteisingos skaitytojų reakcijos, dar kartą pabrėžia, kad leidinyje „skelbiami autentiški lietuvių folkloro pavyzdžiai, kuriuose esantis kitų tautų personažų apdainavimas nėra tiesiogiai sietinas su šių tautybių žmonėmis. <...> svetimieji – „žydai“, „čigonai“, „vengrai“ – laikytini mitiniais protėvių įvaizdžiais, susijusiais su žemiškomis ar požemio dievybėmis“ (p. 14). Autoriai, pasiremdami etnologės Laimos Anglickienės tyrimais, primena, kad visoje Europoje kitataučiai persirengėliai (dažniausiai žydai ir čigonai arba gretimų tautų atstovai) buvo būtini karnavaliinių eitynių personažai.

Vertinant kalbamą leidinį etnomuzikologo žvilgsniu, iškart į akis krinta tam tikra priešprieša pačiame knygos pavadinime: *Žemaičių kalendorinė tautosaka: Užgavėnių dainos*. Etnomuzikologams tai tarsi du skirtingi dėmenys: *žemaičių kalendorinė tautosaka* (ji iki šiol dar nėra apibrėžta) ir *Užgavėnių dainos*. Įtikinti, kad juodu gali gyvuoti kaip viena visuma, gana sudėtinga. Kaip žinoma, senosios (apeiginės) kalendorinės melodijos pasižymi tam tikrais išskirtiniais bruožais (būdingomis ritmo formulėmis, melodijos intonacijomis, simetrine struktūra, gana dažnai – refrenais, užbaigiančiais (kartais ir pradedančiais) teksto eilutę, ir kt.). Taigi Užgavėnių kalendorinėmis dainomis tradiciškai laikomos rytų Lietuvoje susitelkusios ritualinio

pasivažinėjimo dainos („Vai žirge žirge“, „Tu karveli“, „Žuvų šukelėm“ ir kt.) bei keletas šiaurės rytų aukštaičių sutartinių. Visa kita Užgavėnėms priskiriama tautosaka, neatitinkanti minėtų kanonų, arba lieka už kalendorinės melodikos sampratos ribos, arba prašyte prašosi nuoseklių ir nuodugnių etnomuzikologinių tyrimų. Leidinyje skelbiamos dainų melodijos, kaip teigia L. Petrošienė, muzikiniu požiūriu yra gana vėlyvi kūrinių. Jų melodika būdinga talalinėms, humoristinėms, vaišių dainoms, ratelių muzikai. Kai kurios melodijos laikytinos bendralietuviškomis. Pasak leidinio sudarytojos, apskritai Užgavėnių dainos niekuo neišsiskiria iš Žemaitijos muzikinio dialekto, kurio atpažįstamu bruožu laikomas paralelinis daugiabalsumas. (Iš esmės pritariant autoriui, šioje vietoje tik norėtusi atkreipti dėmesį, kad daugiabalsiškumo vadinimas „paraleliniu“; arba lygiagrečiu, nėra tikslus ir tinkamas žemaičių dainavimo tradicijai apibrėžti. *Lietuvių kalbos žodyne* žodis „lygiagretis“ reiškia „visais taškais vienodai nutolęs“; tuo tarpu žemaičių, kaip ir aukštaičių, daugiabalsis dainavimas pagrįstas kitokiais – ne paralelinio pritarimo – principais, bet tai jau kita tema, išeinanti už recenzuojamo objekto ribų.) Gaila, kad leidinyje, galima sakyti, nėra daugiabalsio dainavimo pavyzdžių – o juk tradicija Žemaitijoje (bent jau Užgavėnių karnavalo metu) dar gana gyvybinga. Žemaičiams būdingą dvibalsį dainavimą čia atspindi tik vienintelis pavyzdys – „Aš užgimiau ubagelis“ (nr. 3).

Iki šiol šiame leidinyje publikuotų dainų variantai pagal Lietuvių liaudies dainų katalogą buvo skiriami ne kalendorinių, bet didaktinių, humoristinių dainų arba žaidimų, ratelių, šokių skyriams (tiesa, kai kurie jų skelbti ir kalendorinės tautosakos leidiniuose, pvz., *Lingu palingu balti*

suoleliai, Metų ratas. Kalendorinių švenčių muzikinis folkloras ir papročiai (DVD) ir kt.). Vis dėlto, susidūrus su gana dideliu dainų repertuaru, pastaruoju metu Žemaitijoje dainuojamu būtent per Užgavėnes, buvusią kalendorinių dainų sampratą tenka keisti, gerokai ją praplečiant. Gali būti, kad spartūs šiandieninio folklorizmo proceso tempai netrukus privers etninės kultūros tyrėjus dar labiau ją pakoreguoti (antai kadaise buvęs šilališkių vestuvių ratelis „Šokam šokam mes meškutė“; devintajame dešimtmetyje Rumšiškėse per Užgavėnes įtaigiai atliktas folkloro ansamblio „Visi“, neilgai trukus virto „tradiciniu“ Užgavėnių rateliu, tiesiog privalomu šiai šventei įvairiose Lietuvos vietose; vaikų darželiuose jis jau žinomas ne tik kaip Užgavėnių, bet ir kaip „kalėdinis“ žaidimas, o jauniems vyrukams, puoselėjantiems senuosius baltų karybos papročius, „Meškutė“ tapo nepamainomu „karo“ šokiu...). Tokiame kultūriniam kontekste visiškai suprantamas darosi ir leidinio sudarytojų noras Žemaitijos karnavalo persirengėlių repertuarą priskirti Užgavėnių kalendorinėms dainoms. Kas kita – paini šių dainų atkeliavimo į Užgavėnių karnavalo repertuarą ir tapimo kalendorinėmis istorija, jos išnarpliojimas.

L. Petrošienės teigimu, „XX a. pab.–XXI a. pradžioje Žemaitijoje užfiksuotos per Užgavėnes dainuotos dainos rodo keletą dalykų – žanro ir tam tikrų dainų tipų santykinę gausą bei paplitimą gana aiškiai apibrėžtame plote“. Apie leidinyje publikuojamų dainų tam tikrą arealą kalba ir J. Bukantis: „Dėl palyginti nedidelės Užgavėnių dainų vartojimo teritorijos jose labai gausu žemaitiškų elementų, kai kurios dainos (ypač „ubagų“) yra grynai žemaitiškos“ (p. 15). Pasak L. Petrošienės, tai „iš esmės sutampa su etnologo Arūno Vaicekausko atlikto tyrinėjimo apie žie-

mos švenčių persirengėlių eitynių dalyvių rezultatais, eitynėse veikiančių personažų paplitimo teritorija ir rodo šio dainų žanro tiesiogines sąsajas su papročiu“ (p. 10). Etnomuzikologės manymu, tai labai reikšmingas argumentas, „leidžiantis šiame leidinyje skelbiamas dainas priskirti kalendorinių dainų žanrui“. Vis dėlto, kaip rodo gausūs Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus Muzikinio folkloro archyve saugomi muzikinio folkloro pavyzdžiai, kai kurių leidinyje publikuojamų dainų tipų (pvz., „Aš užgimiau prasčiokėlis“) paplitimo plotas nėra taip ryškiai apibrėžtas, jis yra gerokai didesnis – tų pačių dainų variantų yra užrašyta ir Aukštaitijoje, ir Dzūkijoje (be abejo, šiuose regionuose jos pasižymi kiek kitokiais melodiškos bruožais ir dainavimo stilistika). Beje, į tai atkreipė dėmesį ir pati L. Petrošienė, teigdama, kad „LLTI kartotekoje yra nemažas pluoštas aptariamų dainų variantų, kurie užrašyti visoje Lietuvoje, o jų publikacijų galime rasti ir XIX a. dainynuose, etnografiniuose aprašymuose, ir lietuvių literatūros klasikų kūrinuose“ (p. 10–11). Tad vienareikšmiškai šias dainas sieti su Užgavėnių eitynėse veikiančių personažų paplitimo teritorija vargu ar galima, visai taip pat, kaip ir kalbėti apie tiesioginį ryšį su pačiu persirengėlių papročiu, paplitusiu Žemaitijoje. Kaip jau minėta, šių dainų tapimo / pripažinimo kalendorinėmis klausimas yra labai keblus.

Įdomios ir nuodugnai tirtinos yra dainų grupės „Aš užgimiau prasčiokėlis“ patekimo į Užgavėnių repertuarą aplinkybės. L. Petrošienė, pirmąją dainos „Aš užgimiau prasčiokėliu“ paminėjimą aptikusi Motiejaus Valančiaus *Palangos Juzėje* (1863), pastebi, kad apysakos „kontekste „Ubagų dainės“ atlikimas niekuo nesusijęs su Užgavėnėmis“ (p. 24). Atkreipusi dėmesį į M. Valančiaus

pastabą apie šios ubagų dainos atlikimą giesmės „Vardan Tėvo gailingiausio“ melodija, autorė paanalizuoja vieną giesmės melodijos variantą, teigdama, kad „pastebėti šiookie tokie melodinės linijos bei metroritminės sandaros (kintamas 3 ir 4 dalių metras) panašumai“. (Beje, iš teksto nelabai aišku, kokie tai panašumai – matyt, su kitomis dainų grupės melodijomis? Gaila, kad autorė nepateikė jos nagrinėtos giesmės melodijos, nes taip ir lieka neaišku, su kokiais dainos „Aš užgimiau prasčiokėliu“ melodijų variantais ji lygintina – juk jie yra gana skirtingi.) Tai leidžia L. Petrošienei prieiti išvadą, kad „Užgavėnėse dainuotos dainos ir bažnytinės giesmės ryšys, net nepapžvelgus visų šios giesmės melodijų variantų, tikrai yra“ (p. 25). Galima manyti, kad dainos „Aš užgimiau prasčiokėlis“ byla tik pradėta – ji dar laukia folkloristų nuoseklių tyrimų. Kol kas, gretinant leidinyje publikuotas dainas, atspindinčias „ubagų“, „žydų“ ir „čigonų“ repertuarą, galima teigti, kad jų muzikinė (kalbinė) raiška iš esmės skiriasi, nors kaip personažai jie visi semantiškai artimi (dėl ryšio su anapusiniu pasauliu). Ypač individualizuota yra „ubago“ personažo muzikinė kaukė. Galbūt tai paaiškinama tuo, kad ji nelabai tenutolusi nuo savo prototipo – tikrojo elgetos muzikinės raiškos (antai ir pati L. Petrošienė, cituodama A. Vaicekauską, pastebi: „Ubagų“ veikla Užgavėnių papročio kontekste keitėsi mažiau ir atitiko elgetos elgesį buitinėje aplinkoje“; p. 22).

Atskirai pristatydamą visų trijų personažų („ubagų“, „žydų“ ir „čigonų“) repertuarą, L. Petrošienė smulkiai aptaria kiekvienos dainų grupės melodiką. Populiariausia grupė – „Aš užgimiau prasčiokėlis“, kurios leidinyje skelbiama net 14 variantų. Teigdama, kad visos šios grupės melodijos labai giminingos, etnomuzikologė vis dėlto detaliam aprašui, koku laips-

niu jos pradėdamos, koku baigiamos, kokia yra melodijos apimtis ir pan. Manytina, kad vietoj gilinimosi į pernelyg smulkias detales (daugumai skaitytojų jos visiškai nesvarbios) galbūt vertėjo atkreipti dėmesį, kad, nepaisant gana savitų variantų, melodijos grupuotinos į du skirtingus (pagal metroritmiką ir melodiką) melodinius tipus. Vienas jų pagrįstas dviejų dalių formos melodija, kurios pirmoji atkarpa yra tridalio ritmo (6/8, 6/8 metro), antroji – kintamo metro: 7/8 ir 4/8. Pažymėtina, kad kai kurių dainų melodijų transkripcija nėra tiksli: pavyzdžiui, nr. 3 antroje melodijos dalyje turėtų būti ne 6/8, 5/8, 7/8 ir 4/8, bet abu kartus tokia pati ritmo struktūra: 7/8 ir 4/8 :II. Tas pat pasakytina ir apie melodijas nr. 7, 8: 5–6 taktai turėtų būti 7/8 ir 4/8 (paskutinę ketvirtinę pratęsiant fermata), taip pat nr. 19, 21 (plg. su nr. 5). Nr. 6 nuo 7 takto turėtų būti kintamas metras: 7/8, 5/8, 6/8 ir 6/8. Be abejo, kai kurios šio tipo melodijos yra laisvesnės, šiek tiek „išklystančios“ iš bendros metroritminės struktūros (pvz., nr. 18). Tam pačiam melodiniam tipui skirtina ir „Aš obagas labai štakus“ (nr. 22) ir „Obags on tėlto siediejo“ (nr. 25).

Antrojo tipo melodijos pagrįstos tokia ritmo struktūra: 4/8, 3/8, 3/8 :II. Šiam melodiniam tipui skirtinos dainos „Kad aš ejau į Šidlavą“ (nr. 10), „Ėji ubags par alksnīnā“ (nr. 30). Gimininga „Aš užgėmiau prasčiuokelius“ (nr. 4) melodija jau yra įgijusi naujų bruožų – nuo antro posmo nebelieka metro kaitos, vyrauja bendras 3/8 metras.

Atkreiptinas dėmesys, kad melodija nr. 17 yra labai artima Velykų tradicinės bažnytinės giesmės „Linksmas dienas nušvito“ melodijai (tiesa, skiriasi jos pabaigos intonacijos, taip pat „trūksta“ finalinės atkarpos „aleliuja, aleliuja“). Tai gi šis dainos „Aš užgėmiau prasčiuokėlis“

variantas Užgavėnių persirengėlių tradicijos kontekste tampa dviguba parodija – ir teksto, ir muzikos atžvilgiu. Kelios „ubagų“ dainos (nr. 11 ir 23), L. Petrošienės nuomone, greičiausiai yra autorinės kūrybos („Daugel bova tuokiū dienū“ tekstas sukurtas Vaiguvos kunigo, poeto Karolio Bruno Rimavičiaus, vėliau pageduotas ir 1858 m. paskelbtas Lauryno Ivinskio) – jų melodijos yra visiškai nutolusios nuo tradicinių ubagų dainų arba giesmių melodijų (atsiranda nebūdingos V-VI-VII-I laipsnių melodinės slinkty, prieštakčiai ir kt.).

Persirengėlius „žydus“ apdainuojančios dainos, kaip teigia leidinio sudarytoja, yra „mažorinės dermės, homofoninės sandaros, kupletinės formos“ (p. 29). Manytina, kad čia per daug pabrėžiama dermė ir homofoninė sandara. Daugelis šito skyriaus melodijų yra daug paprastesnės, „nepretenduojančios“ į mažoro-minoro sistemą. Antai „Uoi, židie, nabagieli“ (nr. 33) melodija yra tik iš dviejų garsų, ji primena žaidinimus (galbūt tai ir nėra atsitiktinumas – tekste vyrauja jėjimo motyvas, plg. su žaidinimu „Dzig dzig dzig Kamajuos“ ir kt.). Autorė atkreipia dėmesį į „žydus“ apdainuojančių dainų melodikos motoriskumą ir greitokus tempus, kurie susiję su metroritmine sandara. Pasak etnomuzikologės, joms visiškai nebūdingi 6/8, 3/8 metrai, kurie vyrauja „ubagų“ dainų melodikoje. Galbūt taip yra dėl to, kad „ubagų“ dainos savo prigimtimi yra artimesnės bažnytinėms giesmėms, o „žydų“ – apdainavimo žanrui? Pažymėtina, kad akcentuota motorika ir nekintamas metras – tai bruožai, būdingi vestuvių veikėjų apdainavimams. Taigi apdainavimo („aplojojimo“, pasišaipymo) funkcija šiuo atveju tampa melodiką formuojančiu veiksmu.

Kai kuriose „žydų“ melodijose ne tik nesama nusistovėjusios dermės, bet ir aiškios melodijos. Tai pasakytina apie dainų

grupę „Mes žydėliai iš Leckavos“ (beje, L. Petrošienės pastebėjimu, ji vienintelė dainų Kataloge laikoma kalendorine Užgavėnių daina). Anot leidinio parengėjos, KUTR(F) archyve „šios dainos gana dažnos, bet visas jas pateikėjai padeklamavo. Tačiau paklausus, ką dainuodavo eidami pakiemiui, dažniausiai prisimindavo būtent šiuos tekstus arba jų fragmentus. Tikėtina, kad atskirose apylinkėse šis tekstas dažniau deklamuotas ar skanduotas“ (p. 30). Toliau etnomuzikologė teigia, kad „LLTI kartotekoje bei fonotekoje esantys įdainuoti pavyzdžiai bei KUTR(F) pateikėjų komentarai leidžia šiuos folkloro kūrinius laikyti Užgavėnių dainomis. Jų melodijos (esančios LLTI archyve) mažorinės, homofoninės sandaros, lygaus 2/4 metro, gali būti dainuojamos daugiabalsiškai“. Manytina, kad L. Petrošienė čia visai be reikalo šiuos kūrinius bando pritempti prie dainos žanro (ketureiliai, dainuojami homofoninės sandaros melodijomis, kaip tik gali rodyti jau pakitusią tradiciją) – jų, kaip ir daugelio kitų dainuojamosios tautosakos pavyzdžių (žaidinimų, lopšinių, pamėgdžiojimų ir kt.), patys pateikėjai dažniausiai nelaiko „dainomis“. Tai savitai artikuluojami (rečituojami) kūrinių, atstovaujantys tarpiniam dainos / sakytinės tautosakos žanrui.

Tarp „žydų“ dainų yra pateiktas ir vienas makaroninio teksto pavyzdys – „Užė, užė naktis“ (jidiš kalbos mėgdžiojimas). Makaronikas (sen. it. *maccheroni* ‘makaronai’) – XV a. pabaigoje Italijoje atsiradusi literatūros forma, lotyniškas (paprastai eiliuotas) kūrinys, į kurį įterpiami nacionalinės kalbos elementai. Būtų galima detaliau pakomentuoti ne tik šios dainos tekstą, bet ir melodiją: joje taip pat esama „svetimos“ muzikinės kalbos elementų. Vienas jų – kelis kartus besikartojanti V-VI-VII-I laipsnių intonacinė seka, nebūdinga lietu-

vių liaudies dainoms (melodijų su šia intonacija pavyzdžių esama XIX a. Mažosios Lietuvos dainų rinkiniuose – Christiano Bartscho, Liudviko Rėzos ir kt.).

„Čigonų“ dainos, kaip rašo autorė, muzikiniu požiūriu turi nemaža panašumų su „žydus“ apdainuojančiomis dainomis. „Regis, tiek persirengėlių „žydų“, tiek „čigonų“ dainoms svarbesnis papročio kontekste buvo dainos tekstas, melodijos „keliavo“ iš vienos dainos į kitą, kartais pačių eitynių dalyvių buvo kuriamos vietoje“ (p. 33). Vis dėlto manytina, kad kai kurių žydus apdainuojančių dainų melodika labiau atspindi „svetimos muzikos“ ypatumus. „Čigonų“ dainos artimesnės tradicinėms (bendra)lietuviškoms, gal nebent „Tu, čigonė, čiuramara“ laikytina „čigoniška“ daina (tiek pagal tekstą, tiek pagal melodiją).

Aptardama dainas „Mes – čigonai, didi ponai“ ir „Aukštai dangus ir debesys“, autorė atkreipia dėmesį, kad jų tekstai (tiksliau, abiejų kaip vienos dainos) jau buvo užrašyti XIX a. Simono Daukanto tautosakos rinkinyje. Pasak jos, rankraščiuose yra ir natos, tačiau „jose esanti melodija ne ką bendra turi su šiuo leidinyje publikuojamomis“. Gaila, kad autorė neatskleidžia, kokia ta rankraščio melodija – galbūt ji atspindi kokius nors išskirtinius ano meto melodikos bruožus? Būtų labai įdomu sugretinti melodijas, užrašytas šiomis dienomis ir XIX amžiuje, atkreipiant dėmesį į jų skirtumus.

Nepaprastai vertingu leidinio priedu laikytina kompaktinė plokštelė, supažindinanti skaitytoją su 30-ies kūrinių garso ir vienos dainos vaizdo įrašais. Beje, čia skelbiamos ne tik dainos, bet ir du etnografiniai pasakojimai (abu telšiškių tarpe) apie Užgavėnes. Greta tradicinio dainavimo pavyzdžių, ypatingo dėmesio vertos trys maldų parodijos. Jos atliekamos labai

įdomia maniera – rečituojant, savotišku prodainiu. Gaila, kad maldų parodijų melodijos netranskribuotos (nors įrašė aiškiai girdėti ritmiškas skirtingo aukščio garsų intonavimas). Tas pat pasakytina ir apie kūrinėlį „Kepi židas baranka“ (leidinyje nr. 47). Nors parašyta, kad tai rečitatyvas, melodija gana gerai užčiuopiama, galima transkribuoti atspindint savitą artikuliaciją, aiškiai išreikštą melodinį-ritminį pradą.

Leidinį puošia tautodailininko, medžio drožėjo Adolfo Vilucko Užgavėnių kaukių fotografijos (kretingiškį menininką ir jo „lyčynas“ trumpai pristato Aušra Kavaliauskienė). Išraiškingos kaukės, viena vertus, papildo rimtą tekstą ir suteikia jam gyvybės, kita vertus, šiek tiek sumenkiną leidinio moksliskumą, neatspindėdamos autentiško karnavalinio vyksmo, įvairių Užgavėnių personažų grupių savitumo, jų kostiumų detalių ir t. t. Žinant, kad Užgavėnės žemaičiams – viena pagrindinių kalendorinių švenčių, norėtusi išvysti būtent Užgavėnių karnavalo metu įvairiose Žemaitijos vietose užfiksuotas akimirkas. Prie bendro knygos teksto, kuriame aptariamos ir kai kurių dainų trumpos istorijos, būtų labai tikė nors keletas archyvinių fotografijų, perteikiančių senųjų Užgavėnių karnavalų Žemaitijoje atmosferą.

Nepaisant pirmiau išsakytų smulkių pastabų, klaipėdiškių parengta knyga su kompaktine plokštele užpildo iki šiol buvusią spragą tiek žemaičių kalendorinės tautosakos tyrimų, tiek Užgavėnių tautosakos publikavimo srityse. Leidinys tikrai bus dažnai vartomas Žemaitijos Užgavėnių karnavalo tradicijos puoselėtojų, pravers jis ir tolesniems muzikinio folkloro tyrimams, skatins naujai gvildenti sudėtingus dainų žanro ir funkcijos klausimus. Žemaitijoje švenčiamų Užgavėnių gyvėsios tradicijos (nesvarbu, ar ji dar gana natūraliai besitęsianti, ar kadaise paveikta, transformuota

folkloristų) egzistavimas yra nepaneigiamas, tad etninės kultūros tyrėjų užduotis šiandien – spėti jai iš paskos, fiksuojant įvairius pokyčius, diskutuojant dėl inovacijų ir pan. O Klaipėdos kolegoms belieka palinkėti naujų svarių darbų!

Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene

TAIP KALBĖTA APIE MARIAS IR PAMARIŠKIUS

Kai pavasariais, baigdami mokslo metus, Karklėje prie Baltijos jūros į trijų dienų „Vėlungio“ kūrybinę stovyklą susirenka Klaipėdos miesto vaikų ir jaunimo folkloro ansamblių dalyviai bei artimiausi kaimynai, ugdomi tos pačios, lietuvininkų krašto, tradicijos, tarp nuotaikingų vaikiškų dainų, palydinčių žaidimus, itin smagiai skamba „Ak tu, kiški, pamariški“. Pirmą kartą išgirdusiam jinai galbūt teprimena pūkuotą bailų žvėrelį, daugelio nematytą, bet iš dainelių, pasakų ir kitų tautosakos tekstų žinomą. Tačiau kai vakarais susėdama sekti ir klausytis šių vietovių sakmių, prieblandos metą netgi tas kiškis gali išaugti į neapibrėžiamų formų pamėklę, viliojančią pasukti ne tuo taku, atsipeikėti iki kelių įsibridus į jūrą ar marias ir, gerokai apsigandus, suprasti, kad ne visa jūra „iki kelių“. Na, o ką jau kalbėti apie įspūdį, kurį tokiais vakarais padarytų porą valandų iš eilės skaitomos *Pamarių sakmės** – knyga, kurią sudarė Klaipėdos universiteto docentė, Klaipėdos etnokultūros centro vaikų folkloro ansamblio „Vorusedė“ vadovė dr. Dalia Kiseliūnaitė.

.....
* *Pamarių sakmės*: [Tautosakos rinkinys], sudarytoja Dalia Kiseliūnaitė, [ilustravo Emilija Benetytė], Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010. – 286 p.